

ОСОБЛИВОСТІ ТІНІЗАЦІЇ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано ряд проблем на шляху розвитку лізингових операцій в Україні. Констатується наявність ризиків тінізації лізингових операцій, що зумовлені наявністю податкових пільг, а також використання фіктивного лізингу для легалізації коштів, які відчужуються у держави або ж тінюваних капіталів. Дослідження доводить необхідність здійснення заходів інформаційного, дорадчого, нормативно-правового характеру для усунення перешкод на шляху розвитку лізингових операцій в Україні.

The article analyzes several problems in the development of leasing in Ukraine. Ascertained the risk of shadowing leasing operations, which are caused by the presence of tax incentives and the use of fictitious asset for money funds, which alienated the state or shadow capital. Research proves the necessity of implementing measures of information, advisory, regulatory and legal to remove obstacles to the development of leasing in Ukraine.

Ключові слова: лізинг, фіктивний лізинг, тінізація лізингових операцій.

Розвиток ринкових відносин ставить перед українською державою ряд проблем, які потребують їх негайного розв'язання. Оскільки Україна є аграрною державою, тобто, розвиток аграрного сектору вважається пріоритетним, то одним з актуальних питань на сьогодні є забезпечення сталого розвитку села, що, в свою чергу, потребує технічного переоснащення та розвитку інструментів для застосування новітніх технологій.

Лізинг як фінансовий інструмент виділяється в сучасному арсеналі форм та інструментів запровадження інновацій. Він полегшує доступ споживача до передової техніки, а також виступає тим фінансовим механізмом, що дає змогу підприємствам придбати необхідне устаткування на умовах поступової сплати коштів, зароблених зокрема й на його експлуатації. Тому саме лізинг дасть можливість багатьом суб'єктам господарювання розв'язати проблему оновлення виробництва.

Проте на сучасному етапі розвитку лізингу в агропромисловому комплексі існує ряд факторів, що гальмують його розвиток. До них слід віднести, насамперед, недосконалість законодавства в сфері лізингу та відсутність єдиного трактування поняття лізингу в українському законодавстві, крім цього суперечливою є позиція НАК «Укragenrolізинг», метою створення якої є сприяння реалізації державної політики в АПК, забезпечення ефективного функціонування виробництва шляхом передачі сільгоспвиробникам на умові лізингу техніки, надання послуг, організації технічного сервісу і одержання прибутку від впровадження підприємницької діяльності, але сума державної підтримки є незначною і впливу на технічне оновлення заводів сільськогосподарського машинобудування немає. В результаті такої державної підтримки бюджетні кошти використовуються з низькою ефективністю, не підтримують ані сільськогосподарські підприємства, ані заводи сільгоспмашинобудування. Всі ці фактори є сприятливими для розвитку тінізації лізингових операцій.

Мета статті – уточнити сутність поняття «тінізація лізингових операцій» і розкрити особливості цього явища в агропромисловому комплексі України.

Ознайомлення із літературними джерелами на досліджувану тематику, зокрема [1–18], показало, що поняття «тінізація лізингових операцій» є нерозкритим сучасними дослідниками, більш вживаним є поняття фіктивних лізингових операцій, під якими розуміють операцію, що має спекулятивний характер і розрахована на отримання прибутку за рахунок діючих у країні податкових та інших пільг; як правило, це угоди, що здійснюються для прикриття іншої операції, наприклад, купівлі-продажу або комерційного кредиту. Особливості ж даного явища в агропромисловому комплексі країни потребують докладного аналізу.

Розвиток лізингових відносин в системі АПК України має свої особливості. У розвинених країнах він виник як реакція на високі темпи науково-технічного прогресу, що породив необхідність впровадження у виробництво нових машин і устаткування, що зажадало різкого збільшення інвестицій. В Україні розвиток лізингу обумовлений іншими причинами, зокрема: низька забезпеченість господарств технікою та високий рівень її зносу; обмежена можливість сільгоспвиробників для її придбання.

Для визначення поняття «тінізація лізингових операцій» та зв'язку даного явища із тінювою економікою використаємо формально-правовий підхід визначення поняття «тінювої економіки». За формально-правового підходу, ключовим критерієм тінюваних економічних явищ є відношення до нормативної системи регулювання. Очевидними критеріями є ухилення від офіційної державної реєстрації, державного контролю, протиправний характер діяльності. Д. Макаров [19], Л. Коссалс [20] основною характерною рисою тінюваної економічної діяльності вважають її неконтрольований характер. В. Ісправніков для віднесення економічних явищ до тінюваного сектору використовує критерій протиправної діяльності й ухилення від офіційної реєстрації [21]. П. Ореховський використовує дещо детальніший критерій – відсутність державної реєстрації комерційних угод [22]. Б. Даллаго для означення тінюваних економічних

процесів використовує поняття «ірегульована економіка», що означає діяльність економічних агентів, які здійснюють свою господарську діяльність всупереч визначених правил та чинного законодавства або приховують її від державних органів управління і контролю [23].

Хоча в Україні лізинг почав формуватися на початку 90-х років минулого століття, проте і до нині в країні відсутня необхідна достовірна інформаційна база не тільки за кількісними, а й за якісними показниками, що характеризують вітчизняну лізингову діяльність. Державні статистичні органи не мають даних по обсягах лізингових послуг, кількості укладених, виконаних і невиконаних договорів, джерелах фінансування, вартості техніки і обладнання, переданого у лізинг тощо у розрізі видів економічної діяльності, суб'єктів господарювання та економіки в цілому. Це значно ускладнює проведення наукових аналітичних досліджень з лізингу, вироблення і прийняття оперативних і зважених виробничих рішень, управління лізинговою діяльністю.

Така негативна ситуація щодо інформаційного висвітлення лізингу пояснюється рядом причин. По-перше, лізингові операції не підлягають ліцензуванню, а лізингові компанії не є чисто „лізинговими“, вони паралельно можуть займатися іншими видами діяльності, які є основними і за обсягом значно перевищують лізингові операції. По-друге, дуже часто операції продажу на виплату в розстрочку відносять до лізингових. По-третє, має місце навмисне уникнення укладання договорів лізингу і підміна їх на договори купівлі-продажу на виплату або договори-оренди через недосконалі оподаткування, нормативно-правову базу тощо. По-четверте, зустрічаються випадки, коли зареєстрована компанія з надання лізингових послуг, але фактично займається іншими видами діяльності. В Україні лише кожен 5–7 суб'єкт господарювання від усіх задекларованих реально надає лізингові послуги.

Отже, прослідковується наявність певних факторів, що створюють передумови для тінізації лізингових операцій. Що ж слід розуміти під «тінізацією лізингових операцій»? Оскільки явище, яке аналізується не має чітко вираженого кримінального характеру та здійснюється на легальних засадах, до складу тіншової економіки його віднести не можна. Але з іншого боку, відбувається саме викривлення поняття «лізинг», трактування його кожною стороною на свій лад, а також розмивання його переваг та, як наслідок, неможливість розвитку різноманітні його форм та видів у вітчизняних законодавчих умовах. Під «тінізацією лізингових операцій» слід розуміти діяльність з умисного використання схеми здійснення лізингових операцій для незаконного зменшення бази оподаткування, крім цього сюди можна віднести «псевдо-лізингові операції», тобто операції лізингу лише на папері, для узаконення перерахування сум, які проводяться, як лізингові, але ними не є.

Послугу лізингу в Україні надають понад 200 юридичних осіб, але реально займаються лізингом значно менше компаній. Так, за даними Держфінпослуг, на 1 липня 2009 р. право надавати лізинг мали 211 компаній-лізингодавців, а от надавали послугу лише 124 компанії. Насправді лізингодавців ще менше. прийнято вважати, що кількісний приріст створюють компанії, які не займаються лізингом, або роблять одну-дві операції на рік, а просто отримали дозвіл від Держфінпослуг. Близько 80% ринку лізингу в Україні належить 30 лізинговим компаніям, у числі яких – автовиробники, великі банківські та міжнародні бренди. За даними Українського об'єднання лізингодавців, найбільшими портфелями (за підсумками 3 кварталу 2009 р.) володіли такі компанії, як «ВТБ Лізинг Україна» (5,7 млрд. грн.), «Райффайзен Лізинг Аваль» (1,8 млрд грн), «УніКредит Лізинг» (1,6 млрд грн), «Х'юпо Альпе Адриа Груп» (716 млн грн), «ІНГ Лізинг Україна» (625 млн грн), «Євро Лізинг» (582 млн грн), «Ласка Лізинг» (514 млн. грн.). Банківські дочірні компанії є лідерами ринку, що обумовлено, в першу чергу, підтримкою материнських структур, адже лізингові компанії як джерело фінансування використовують банківське кредитування, а приналежність до міжнародних банківських груп дає лізингодавцям можливість отримувати дешевше фінансування. Отже, і вартість лізингу в таких компаніях дешевша, ніж у компаніях з українським капіталом. Тому не дивно, що з 18 компаній-лідерів ринку компаній з українським капіталом усього чотири. В недалекому майбутньому відбудеться зменшення кількості лізингових компаній (цей процес почався вже зараз). Їхні клієнти перейдуть до великих компаній, які зможуть надати високоякісний сервіс і повний спектр супутніх послуг, а також зможуть задовольнити потребу української економіки в позикових ресурсах. Поза сумнівом, лідерами так і залишаться компанії, які належать міжнародним фінансовим групам.

Для технічного переоснащення сільськогосподарських підприємств у 1997 р. створено Державний лізинговий фонд, правонаступником якого нині є НАК «Украгролізинг». Компанія є основним оператором на ринку надання техніки сільськогосподарським товаровиробникам на умовах фінансового лізингу.

Метою діяльності «Украгролізингу» є сприяння реалізації державної політики в АПК, забезпечення ефективного функціонування виробництва шляхом передачі сільгоспвиробникам на умові лізингу техніки, надання послуг, організації технічного сервісу і одержання прибутку від впровадження підприємницької діяльності. За період з 1998 по 2008 рік сільськогосподарським товаровиробникам нашої країни «Украгролізингом» поставлено 20,5 тисячі одиниць техніки на суму 1 665 млн грн. У тому числі 6 226 тракторів, 782 зернозбиральних комбайни, 9 802 одиниці ґрунтообробної техніки, понад 2 700 одиниць іншої техніки та обладнання. За 2009 рік компанія передала у власність аграріям 949 одиниць сільгосптехніки на 48,8 млн грн. Щодо 2010 року, то перші 29 одиниць нової техніки та обладнання на загальну суму 4 млн 361 тис грн вже передала сільгосптоваровиробникам у фінансовий лізинг НАК

«Украгрозлізинг» з початку 2010 року. Портфель замовлень компанії на 2010 рік становить 19,4 тисяч одиниць техніки на загальну суму майже два мільярди гривень.

Проте, державну підтримку лізингу, крім відомих шляхів фінансування та кредитування було б доцільно здійснювати через механізм здешевлення коротко- довгострокових кредитів, надання державних гарантій за кредитами, які залучаються з іноземних банків для заходів з операціями фінансового лізингу вітчизняної сільськогосподарської техніки, а також звільнення лізингових операцій, у тому числі й винагороди, від обкладання податком на додану вартість.

Одною з головних проблем в процесах державної підтримки є те, що держава намагається одночасно за допомогою однієї суми бюджетних коштів підтримати сільськогосподарських товаровиробників та виробників сільськогосподарської техніки. З однієї сторони, сільськогосподарські виробники не мають можливості отримати перевагу під час купівлі високопродуктивної та якісної іноземної техніки, що стримує розвиток передових технологій в сільськогосподарському виробництві, з іншої сторони – сума державної підтримки є незначною і впливу на технічне оновлення заводів сільськогосподарського машинобудування немає. В результаті такої державної підтримки бюджетні кошти використовуються з низькою ефективністю, не підтримують ані сільськогосподарські підприємства, ані заводи сільгоспмашинобудування.

Також можна зазначити як одну з проблем розвитку лізингу в Україні монополічне положення лізингодавців на ринку лізингових послуг, які диктують сільгосптоваровиробникам найвигідніші для себе умови. Зокрема це процентна ставка винагороди лізингодавця, торговельна надбавка тощо. Дана проблема повинна змушувати державу до заходів з приводу створення повноцінного ринку лізингових послуг, зокрема змінити його структуру, урізноманітнити джерела фінансування лізингових операцій, а також застосовувати систему спрощеного оподаткування для підвищення його привабливості.

Для запобігання використанню лізингу в тіньових схемах потрібно здійснити ряд заходів:

1. Вирішити питання забезпечення доступності, якості інформації, насамперед, звітних даних. Нині навіть ті форми звітності, які не містять інформацію, що становить державну чи комерційну таємницю, практично не доступні, розпорошені по різних відомствах (статистична, фінансова звітність), їх показники часто не ув'язані між собою. Слід зазначити, що раніше, до реформування бухгалтерського обліку і звітності, складені річні звіти господарств, які містили найбільш повну інформацію виробничо-фінансового напрямку, здавалися в органи управління сільського господарства (районні, обласні, національні). Там вони ретельно перевірялися на предмет взаємоув'язки складових частин (розділів, таблиць), показників звіту щодо виробничої та фінансової частин, зводилися і передавалися у вище стоячу організацію.

2. Ефективне застосування лізингового механізму та активізація лізингової діяльності потребують організації надання кваліфікованих порад, роз'яснень професійних дорадників, проведення відповідного навчання. Це пояснюється тим, що ринок лізингових послуг в Україні почав розвиватися порівняно недавно і розуміння його вимагає певного рівня знань і навичок. На жаль, поки що люди слабо обізнані з питань природи лізингу, не знають його переваг, особливостей. Вони часто не знають економічної сутності лізингу, або ототожнюють його з орендою, розстрочкою, кредитом, не розуміючи між ними принципової різниці. Як вже зазначалося, результати соціологічного обстеження керівників і спеціалістів сільськогосподарських підприємств Київської області показали, що кожен дев'ятий із них не знає взагалі, що таке лізинг. Тільки 32,5% знає, що таке фінансовий, 22,9% – оперативний, 19,9% – внутрішній і 24,7 – міжнародний лізинг. Респонденти також вказали, що необізнаність з питань лізингу, нестача досвіду із здійснення лізингових операцій перешкоджають розвитку лізингової діяльності сільськогосподарських підприємств [9, с. 186–188].

3. Необхідно постійно проводити навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників лізингових компаній, потенційних і реальних клієнтів, постачальників техніки та обладнання з питань фінансування, бухгалтерського обліку, оподаткування, менеджменту, правових питань тощо. Різні види і форми навчання та пропаганди лізингу можуть проводитися спеціалістами провідних лізингових компаній, їх асоціацій, аграрних дорадчих служб, банків тощо.

4. Створити грамотно-сформований комплекс законодавчих актів, які б докладно описували лізингові операції, передбачали всі випадки, як наприклад, повернення лізингового майна або переукладання лізингової угоди зі зміною фінансового лізингу на оперативний, а також звільнити операцію лізингу від обкладання податком на додану вартість, з метою унеможливлення використання лізингу у тіньових економічних операціях.

Отже, суть лізингу полягає в тому, що прибуток компанії приносить не право власності на майно (обладнання, транспорт тощо), а право користування таким майном. У зв'язку з цим немає сенсу здійснювати придбання майна у власність тоді, коли є альтернативна можливість отримати його у користування та за менші кошти. Решту коштів можна буде сплачувати поступово протягом тривалого періоду часу із виручки, яку принесе майно, не обтяжуючи таким чином власні обігові кошти. Явище ж тінізації лізингових операцій пов'язане із наявністю податкових пільг, а також використання фіктивного лізингу для легалізації коштів, які крадуться у держави або ж тіньових капіталів. Ці процеси становлять загрозу нормальному розвитку лізингового бізнесу в Україні, який є дієвим механізмом оновлення основних фондів, завдяки різноманітності форм якого, кожен лізингоотримувач може обрати схему лізингової угоди,

найбільш зручну та вигідну для розвитку власного бізнесу. Тому здійснення заходів інформаційного, дорадчого, нормативно-правового характеру є таким важливим для запровадження в умовах сьогодення.

Література

1. Внукова Н. Новые возможности лизинга в Украине / Н. Внукова // Укр. деловые новости. – 1996. – № 23. – С. 3.
2. Газман В. Д. Курс лекций по финансовому лизингу : [учеб. для вузов] / Газман В. Д. – М. : ГУ ВШЭ, 2002. – 392 с.
3. Грищенко О. Фінансовий лізинг: історія, сучасність та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О. Грищенко. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2192>.
4. Губина И. Лизинг надо узаконить и обеспечить ему государственную поддержку / И. Губина // Україна. – 1996. – № 34. – С. 7.
5. Економічна енциклопедія / [за ред. Л. М. Воронович]. – К. : Вид. центр “Академія”, 2000.
6. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 / [редкол.: С. В. Мочерний (від. ред.) та ін.]. – К. : Вид. центр “Академія”, 2000. – 864 с.
7. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 2 / [редкол.: С.В. Мочерний (від. ред.) та ін.]. – К. : Вид. центр “Академія”, 2001. – 848 с.
8. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 3 / [редкол.: С.В. Мочерний (від. ред.) та ін.]. – К. : Вид. центр “Академія”, 2002. – 952 с.
9. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – [4-е вид., випр. та доп.]. – К. : Тов-во “Знання”, КОО; Львів: Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ, 2002. – 566 с.
10. Закон України “Про лізинг” від 16.12.1997 № 723/97-ВР (зі змінами і доп. від 14.01.1999 № 394–XIV) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.
11. Карзаева Н. Н. Учет затрат и лизингодателя / Н. Н. Карзаева // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 24. – С. 59–63.
12. Киркорев А. Н. Управление финансами лизинговой компании / А. Н. Киркорев – М. : Альфа-Пресс, 2006. – 164 с.
13. Зовнішньоекономічні операції і контракти : [навч. посібник] / [Козик В. В., Панкова Л. А., Крап’як Я. С. та ін.]. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Центр навч. і літ., 2004. – 608 с.
14. Ларіонова Л. Лізинг і ринкові умови в Україні / Л. Ларіонова // Фінанси України. – 1998. – № 7. – С. 92–95.
15. Лещенко М. И. Основы лизинга : [учеб. пособие для вузов] / Лещенко М. И. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 336 с.
16. Міщенко В. І. Основи лізингу : [навч. посібник] / Міщенко В. І. – К. : Знання, 1997. – 130 с.
17. Черевко Г. В. Лізинг: реалії, проблеми, перспективи / Г. В. Черевко // Фінанси України. – 1999. – № 2.
18. Яковенко І. Основні напрями розвитку лізингу в Україні / І. Яковенко // Вісник НБУ. – 1997. – № 2. – С. 30.
19. Макаров Д. Экономические и правовые аспекты теневой экономики в России / Д. Макаров // Вопросы экономики. – 1998. – № 3. – С. 16–22.
20. Коссалс Л. Теневая экономика как особенность российского капитализма / Л. Коссалс // Вопросы экономики. – 1998. – № 10. – С. 32–35.
21. Исправников В. Теневая экономика в России: иной путь и третья сила / В. Исправников, О. Куликов. – М., 1997. – 112 с.
22. Ореховский П. Статистические показатели и теневая экономика / П. Ореховский // Российский экономический журнал. – 1996. – № 4. – С. 14–26.
23. Даллаго Б. Есть ли будущее у макроэкономического планирования в Восточной Европе / Б. Даллаго // Российский эконом. Журнал. – 1992. – № 6. – С. 132.

Надійшла 10.04.2011